

IUS MATRIMONIALE

Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim

(pod redakcją ks. Wojciecha Góralskiego)

TOM IV

LUBLIN 1993

Nihil obstat
ks. dr Sławomir Nasiorowski
(cenzor)

Imprimatur
+ *dr Zygmunt Kamiński*
Biskup Płocki
PŁOCK, 18.11.1992 r.

Redaktor techniczny
Wiesław Kowalski

Skład: KRONOS s.c., Płock, ul.Padlewskiego 15, Tel. 625-158

Druk: OFFESTDRUK, Sierpc, ul.Traugutta 49, Tel. 75-55-19

ZAWIERANIE MAŁŻEŃSTWA A KOMPETENCJE KONFERENCJI EPISKOPATU

Kompetencje Konferencji Episkopatu dotyczące zawierania małżeństwa mogą mieć charakter ustawodawczy, administracyjny czyli wykonawczy, albo sądowy. Sprawy administracyjne i sądowe rozstrzygane są na ogół przez biskupów diecezjalnych, którzy swoją władzę wykonują poprzez kurie biskupie i sądy kościelne. Konferencja Episkopatu najwięcej kompetencji posiada na płaszczyźnie ustawodawczej, chociaż przydzielone jej zostały także uprawnienia wykonawcze.

Stolica Apostolska przekazuje pewne kompetencje prawodawcze biskupom diecezjalnym lub Konferencjom Biskupów¹. W niniejszym artykule zajmę się kompetencjami przekazanymi przez prawodawcę powszechnego tylko Konferencjom Biskupów. Spośród wielu uprawnień przekazanych w normach nowego *Kodeksu Konferencjom Biskupów* przedstawię tylko te które odnoszą się do zawierania małżeństwa. Nie będę natomiast szerzej omawiał warunków ważności i prawomocności uchwał Konferencji Episkopatu. Są one bowiem jasno wyrażone w kan. 455 § 1-4 oraz zostały już dobrze i krytycznie opracowane².

1. Charakter kompetencji Konferencji Episkopatu

Od początku Kościoła zbierali się biskupi różnych regionów, aby wspólnie podejmować uchwały, które miały lepiej wyrażać jedność Kościoła i jak najlepiej służyć mu na określonym terenie. Zaś zebrania biskupów poszczególnych krajów odbywają się dopiero od ponad stu lat. Jednak dopiero Sobór Watykański II w dekrecie "Christus Dominus" określił strukturę i pozycję prawną Konferencji Biskupów³. W numerze 38 dekretu określa się: "1) Konferencja Biskupów jest jakby zespołem, w którym czcigodni pasterze danego narodu czy terytorium łącznie wykonują swe pasterskie zadania dla pomnożenia dobra udzielanego ludziom przez Kościół, głównie poprzez odpowiednio przystosowane do bieżących okoliczności czasu formy i sposoby apostołatu (...) 4) Uchwały Konferencji Biskupów, o ile powzięte były prawnie i przynajmniej przez dwie trzecie głosów członków należących do Konferencji z głosem decydującym oraz przejrzone ("recognitae") przez Stolicę Apostolską, mają moc zobowiązań prawnych jedynie w wypadkach przewidzianych przez

prawo ogólne, lub gdy o tym zdecydowało specjalne zarządzenie Stolicy Apostolskiej, wydane z inicjatywy własnej lub na prośbę samej Konferencji" ⁴.

Kompetencje przyznane Konferencjom Biskupów w cytowanym dekreście zostały sprecyzowane w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 25 stycznia 1983 roku ⁵. Normy te zawarte zostały w kan. 447-459 oraz wielu innych, rozrzuconych po różnych działach Kodeksu, jak np. kan. 1062, 1067, 1071 § 2, 1120-1121, 1126-1127. W kanonie 455 § 1 prawodawca kościelny przyznał Konferencjom Biskupów władzę wydawania dekretów ogólnych ⁶. Ponieważ dekryty ogólne wydawane przez kompetentnego prawodawcę kościelnego są ustawami we właściwym znaczeniu, przeto władza udzielona Konferencjom Biskupów jest prawdziwą władzą ustawodawczą ⁷. Władza Konferencji Episkopatu jest własną i zwyczajną (a nie delegowaną) władzą rządu (protestas regiminis ordinaria propria), jednak o zakresie ściśle określonym, odpowiednio do uprawnień udzielonych przez prawo powszechne ⁸.

Prawodawca kościelny nie przyznał Konferencji Biskupów bezpośredniej inicjatywy ustawodawczej. Może ona wydawać ustawy jedynie w sprawach przewidzianych przez prawo powszechne lub określonych w specjalnym poleceniu Stolicy Apostolskiej wydanym przez nią z własnej inicjatywy lub na prośbę zainteresowanej Konferencji Episkopatu ⁹.

Natomiast ogólne dekryty wykonawcze oraz instrukcje może Konferencja Biskupów wydawać zgodnie z normami zawartymi w kan. 31-34 KPK.

W życiu i prawodawstwie Kościoła ważne znaczenie zajmują normy prawa małżeńskiego i rodzinnego ¹⁰. Jednak sytuacja małżeństwa i rodziny w różnych krajach i kręgach kulturowych jest tak różna, że najwyższy prawodawca kościelny uznał za stosowne, aby w niektórych kwestiach szczegółowe normy wydane zostały przez poszczególne Konferencje Biskupów. Normy kodeksowe dotyczące małżeństwa i rodziny zawierające odniesienie do Konferencji Biskupów znajdują się nie tylko w prawie małżeńskim, lecz także w innych częściach *Kodeksu*. Dlatego celowy wydaje się wybór i krytyczne opracowanie tych norm; należy szczególnie zbadać, jaki jest ich charakter i zakres.

Prawodawca kościelny w niektórych kanonach wyraźnie zobowiązuje Konferencje Biskupów do ustanowienia szczegółowych norm w zakresie prawa małżeńskiego i rodzinnego, a w innych stwarza możliwość ich ustanowienia. Niestety, sformułowania niektórych kanonów nie są jednoznaczne: nie jest bowiem jasne, czy w określonych sprawach podjęcie przez Konferencję Biskupów uchwały jest obligatoryjne czy fakultatywne ¹¹.

Powyższe niejasności mogły być przyczyną skierowania przez Sekretarza Stanu Stolicy Apostolskiej w dniu 8 listopada 1983 roku specjal-

nego pisma do przewodniczących Konferencji Biskupich. W piśmie tym abp A. Casaroli zwrócił się - przededniu wejścia w życie nowego *Kodeksu* - w imieniu papieża do poszczególnych Konferencji Biskupich o rychłe wypracowanie określonych norm prawnych, stosownie do ustaleń kodeksowych¹². Sekretariat Stanu załączył przy tym dwa wykazy: jeden zawierający spis spraw w których Konferencje Biskupów mają obowiązek wydać normy partykularne, a drugi - to wykaz spraw w których Konferencje Biskupów mogą, ale nie muszą, wydać odpowiednie normy. Miały to być normy wydane szybko, które bez zatwierdzenia ze strony Stolicy Apostolskiej miały obowiązywać do 1 stycznia 1985 roku¹³. W tym okresie Konferencje Biskupów miały przygotować i wydać normy obowiązujące na stałe (bezterminowo), które już wymagały zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej. Wydaje się, że kwestie wymienione w piśmie Sekretariatu Stanu jako przedmiot obligatoryjnego lub fakultatywnego działania ustawodawczego Konferencji Biskupów - pozostały takimi również przy opracowywaniu norm obowiązujących bezterminowo (po 1.01.1985).

2. Kompetencje szczegółowe dotyczące zawierania małżeństwa

W trzech kanonach prawodawca kodeksowy przekazuje Konferencjom Biskupów uprawnienia dotyczące *expressis verbis* zawierania małżeństwa. Tylko jedno z nich ma charakter ustawodawczy (kan. 1127 § 2), a pozostałe są uprawnieniami typu wykonawczego (kan. 1112 § 1 i kan. 1120). Ponadto w kan. 844 § 4-5 prawodawca przekazuje Konferencjom Biskupów uprawnienia ustawodawcze dotyczące udzielania sakramentów akatolikom. Chociaż wprost nie wspomina się tam o małżeństwie, to jednak - ponieważ często przy zawieraniu małżeństw mieszanych zjawia się problem współudziału w Eucharystii - można to uprawnienie uznać za odnoszące się w sposób szczególny do sytuacji związanej z zawieraniem małżeństwa.

W kan. 1127 § 2 prawodawca dopuszcza możliwość udzielenia przez ordynariusza miejsca strony katolickiej dyspensy od zachowania kanonicznej formy zawarcia małżeństwa mieszanego. Aby jednak taka dyspensa nie była przez różnych ordynariuszy udzielana na bardzo odmiennych warunkach, prawodawca w tymże kanonie powierza Konferencjom Biskupów określenie norm, zgodnie z którymi dyspensa taka byłaby przez wszystkich ordynariuszy udzielana w jednolity sposób. Prawodawcy chodzi tu zapewne o ustalenie jednakowych okoliczności i warunków udzielania dyspensy od formy. Ponieważ prawodawca używa sformułowania "należy określić normy (*est normas statuere*)", można by wnioskować, że jest to ścisły obowiązek Konferencji Biskupów, przynajmniej w tych krajach, w których taka dyspensa jest udzielana. Tymczasem w świetle pisma Sekretariatu Stanu Stolicy Apost. z 8.11.1983

ustanowienie omawianych norm nie jest ścisłym obowiązkiem Konferencji Biskupów ¹⁴. Może ona tego rodzaju normy ustanowić lub nie.

Uprawnieniem typu wykonawczego jest przyznana Konferencjom Biskupów kompetencja koniecznego wyrażenia opinii w sprawie podjętego przez biskupa diecezjalnego starania o uzyskanie od Stolicy Apostolskiej zezwolenia na delegowanie świeckich do asystowania przy zawieraniu małżeństw ¹⁵. Warunkiem uzyskania od Stolicy Apost. takiego zezwolenia jest uprzednia pozytywna opinia w tej sprawie wydana przez miejscową Konferencję Biskupów. Wydaje się, że charakter tego uprawnienia jest względnie obligatoryjny. Znaczy to, iż Konferencja Biskupów musi wypowiedzieć się w tej sprawie, jeśli zostanie poproszona o wyrażenie opinii ¹⁶. Jeśli chodzi o treść tej opinii, Konferencja Biskupów jest całkowicie wolna.

Innym uprawnieniem, z którego Konferencja Episkopatu może skorzystać lub nie, jest możliwość opracowania własnego obrzędu zawarcia małżeństwa. Przyznając to uprawnienie prawodawca dołącza w kan. 1120 szereg warunków, które winien spełniać obrzęd opracowany przez Konferencję Biskupów, aby mógł być zatwierdzony przez Stolicę Apostolską ¹⁷. Decyzja opracowania i wydania takiego obrzędu byłaby aktem władzy wykonawczej. Jednak w opracowywanym obrzędzie mogłyby być też zawarte pewne nowe normy i te byłyby już aktem władzy ustawodawczej Konferencji Episkopatu.

Do Konferencji Biskupów należy także - obok biskupa diecezjalnego - określenie warunków zaistnienia możliwości udzielenia sakramentów świętych chrześcijanom nie mającym pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, a zwłaszcza ustalenia, kiedy może zachodzić poważna potrzeba udzielenia sakramentów akatolikowi niewschodniemu ¹⁸. Przy zawieraniu małżeństwa mieszanego może wystąpić potrzeba udzielenia Eucharystii stronie niekatolickiej. Czasem w grę wchodzić może także sakrament pokuty.

Nie ma większego problemu, gdy zawierane jest małżeństwo z osobą należącą do jednego z Kościołów wschodnich. Na podstawie upoważnienia zawartego w kan. 844 § 3 katolicy szafarze mogą udzielać akatolikom wschodnim sakramentów, "gdy sami o nie proszą i są odpowiednio przygotowani". Fakt próby jest łatwy do stwierdzenia. Tylko w sytuacjach, gdzie zachodziłaby obawa krytyki udzielania sakramentów akatolikom wschodnim, wynikającej np. z obaw o nawracanie tych wiernych na katolicyzm, można było by żądać wyrażania na piśmie (na ile byłoby to możliwe) próby o udzielenie sakramentu. Natomiast stwierdzenie "odpowiedniego przygotowania" proszącego może nie być zbyt łatwe i wymagać od duszpasterza roztropnego rozeznania konkretnej sytuacji.

Trudniejsza sytuacja jest z akatolikami niewschodnimi. W kan. 844 § 4

prawodawca kościelny wymienia warunki i przyczyny dopuszczenia w poszczególnym przypadku do sakramentów świętych także pozostałych chrześcijan (akatolików newschodnich). Tymi warunkami są: 1) niemożliwość udania się do szafarza własnej wspólnoty, 2) spontaniczna prośba zainteresowanego akatolika, 3) zgodność jego wiary z wiarą katolicką odnośnie do tego sakramentu o który prosi, 4) odpowiednie przygotowanie (dyspozycja) proszącego do przyjęcia sakramentu¹⁹. Aby można było udzielić sakramentu akatolikowi newschodniemu, oprócz spełnienia wymienionych warunków konieczna jest także poważna przyczyna udzielenia sakramentu. Taką przyczyną jest niebezpieczeństwo śmierci²⁰ lub inna poważna i nagła konieczność, uznana za taką przez biskupa diecezjalnego lub przez Konferencję Episkopatu. Wynika z tego, że do kompetencji Konferencji Biskupów należy, m. in., uznanie określonej okoliczności za poważną konieczność przynaglącą do udzielenia akatolikowi sakramentu, np. Eucharystii. Wydaje się, iż taką okolicznością może być zawieranie małżeństwa mieszanego, gdy obie strony są głęboko wierzące, spełniają wymagania zawarte w kan. 844 § 4 i bardzo pragną przyjąć Eucharystię podczas uroczystości zaślubin²¹. Tym bardziej, jeśli oboje nupturienicy wyrażą pragnienie skorzystania także z sakramentu pokuty.

Prawodawca kodeksowy poleca przy tym Konferencji Biskupów, aby przed wydaniem norm ogólnych w sprawie współuczestnictwa w sakramentach z niekatolikami przeprowadziła konsultacje z kompetentnymi władzami zainteresowanego Kościoła lub wspólnoty niekatolickiej²². Ze sformułowania zawartego w kan. 844 § 5 wynika, że szczegółowe decyzje w tej sprawie, a więc indywidualne zezwolenia poszczególnym akatolikom na współudział w sakramentach, nie wymagają konsultacji z władzami ich Kościołów. Wystarcza wtedy zezwolenie Konferencji Biskupów lub katolickiego biskupa diecezjalnego.

Wszystkie omówione tu uprawnienia Konferencji Biskupów dotyczące zawierania małżeństwa - z wyjątkiem zawartego w kan. 1112 § 1 - mają charakter fakultatywny. Znaczy to, że Konferencje Biskupów mogą w tych sprawach wydawać własne normy, ale nie mają obowiązku ich wydawania. Decyzje będą zapewne zależały od lokalnych warunków i potrzeb duszpasterskich.

3. Wnioski

Prawo powszechne zawarte w Kodeksie Jana Pawła II w kilku kanonach przyznaje Konferencjom Biskupów kompetencje *expressis verbis* odnoszące się do zawierania małżeństwa. Ponadto w innym kanonie określone zostały pewne kompetencje Konferencji Biskupów pośrednio dotyczące zawierania małżeństwa. Dotyczą one szczególnie regulowania współudziału w sakramentach z niekatolikami. Kompeten-

cje przyznane Konferencjom Biskupów w kan. 844 § 4-5 mają swoje szczególne zastosowanie przy zawieraniu małżeństw mieszanych. Wtedy bowiem często powstaje problem wspólnego przyjęcia Eucharystii.

Część kompetencji przyznanych Konferencjom Biskupów w zakresie zawierania małżeństwa ma charakter ustawodawczy, a część wykonawczy. W jednym przypadku uprawnienie ma zasadniczo charakter wykonawczy, lecz mieszczą się w nim także możliwości stanowienia norm (kan. 1120). W innym przypadku wymagana jest tylko opinia Konferencji Episkopatu (kan. 1112 § 1).

Odnosnie do zawierania małżeństwa Konferencja Biskupów nie ma obowiązku wydawania własnych norm. Może jednak wydać normy dotyczące: jednolitego sposobu udzielania dyspensy od obowiązku zachowania formy kanonicznej przy zawieraniu małżeństwa mieszanego, oraz normy dotyczące udzielania akatolikom - podczas ślubów z nimi - sakramentów św., a zwłaszcza Eucharystii. Konferencja Biskupów jest także uprawniona wydać własny obrzęd sakramentu małżeństwa. Wydaje się oczywiste, że w takim obrzędzie mogą być zawarte także normy o charakterze ustawodawczym. Ponadto, na prośbę biskupa diecezjalnego, Konferencja Biskupów winna wydać opinię o potrzebie (lub jej braku) delegowania świeckich do asystowania przy zawieraniu małżeństwa. Wydaje się, iż taką opinię Konferencja Biskupów może wydać także z własnej inicjatywy.

EHESCHLIESSUNG UND KOMPETENZEN DER BISCHOFSSKONFERENZ

(Zusammenfassung)

C.J.C. gibt in einigen Canones der Bischofsskonferenzen *expressis verbis* die Kompetenzen betreffende der Eheschließung und in einem Canon gibt es *implicitite*. Einige Kompetenzen haben gesetzgebender und andere ausführender Charakter.

Im Bereich der Eheschließung hat die Bischofsskonferenz keine Pflicht eigene Normen zu erlassen. Sie kann aber eigene Normen erlassen, besonders für die Schließung einer konfessionsverschiedenen Ehe. Hier geht es um Normen, welche die einheitliche Weise der Erteilung der Dispens von der Beobachtung der kanonischen Form sichern, und Normen für die Spendung der Sakramente - besonders der Eucharistie - für den nichtkatholischen Christen. Die Bischofsskonferenz ist auch berechtigt, einen eigenen Ritus der Eheschließung auszuarbeiten und zu erlassen. In diesem Ritus können auch die gesetzgebenden Normen sich befinden. Auerdem, auf Antrag eines Diözesanbischofs, soll die Bischofsskonferenz eine eigene Stellungnahme äußern über die Notwendigkeit (oder keine Notwendigkeit) Laien für die Assistenz bei der Eheschließung zu delegieren. Es scheint, daß eine solche Aussage die Bischofsskonferenz auch aus eigenem Antrieb erteilen kann.

Przypisy

¹ Częściej w Polsce używa się terminu "Konferencja Episkopatu"; takie określenie znajduje się też w polskim, zatwierdzonym przez Konferencję Episkopatu Polski, tłumaczeniu *Kodeksu Prawa Kanonicznego*. Jednak w tekście oryginalnym prawodawca kodeksowy stale używa terminu "Episcoporum conferentia", który należało by tłumaczyć "Konferencja Biskupów". Zob. *Codex Iuris Canonici*. Autoritate Ioannis Pauli pp. II promulgatus * Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, kan., 447-459; Byłoby to analogicznie do podobnych określeń jak np.: "Kolegium konsultorów", "Rada Ministrów" (a nie "Rada Ministerialna"). Jednak ze względu na częste używanie terminu "Konferencja Episkopatu" proponuję równoprawne używanie obu terminów, które można traktować jako zamienne.

² Zob. W. Góralski, Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., "Prawo Kanoniczne" 32:1989 nr 1-2, s. 47-49.

³ Tamże, s. 45-46.

⁴ AAS 58:1966 s. 693.

⁵ Zob. J. Listl, Plenarkonzil und Bischofzkonferenz, W: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, (ed. J. Listl, H. Müller. H. Schmitz), Regensburg 1983 s. 308-313.

⁶ Kan. 455: "§ 1. Konferencja Episkopatu może wydawać dekryty ogólne jedynie w tych sprawach, w których przewiduje to prawo powszechne, albo określa szczególne polecenie Stolicy Apostolskiej, wydane przez nią z własnej inicjatywy lub na prośbę samej Konferencji.

§ 2. Dekryty, których mowa w § 1 wtedy są ważnie podejmowane na sesji plenarnej, gdy opowie się za nimi przynajmniej dwie trzecie głosów biskupów, należących do Konferencji Episkopatu z głosem decydującym. Otrzymują zaś moc obowiązującą po przejrzeniu ich przez Stolicę Apostolską, z chwilą prawnej promulgacji.

§ 3. Sposób promulgacji dekretów i czas ich wejścia w życie, określa sama Konferencja Episkopatu.

§ 4. W przypadkach, w których ani prawo powszechne, ani szczególne polecenie Stolicy Apostolskiej nie udzieliło Konferencji Episkopatu władzy, o której w § 1, pozostaje nienaruszona kompetencja poszczególnego biskupa diecezjalnego i ani Konferencja, ani jej przewodniczący nie mogą działać w imieniu wszystkich biskupów, chyba że wszyscy i poszczególni biskupi wyrażają na to zgodę."

⁷ Kan. 29; Poza tym, Konferencja Biskupów posiada władzę wydawania ogólnych dekretów wykonawczych, a więc władzę administracyjną.

⁸ H. Schwendenwein, Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung, Graz-Wien-Köln 1983, s. 228-229; Listl, Plenarkonzil und Bischofskonferenz, s. 313; Niektórzy twierdzą, że władza Konferencji Episkopatu zawsze jest władzą delegowaną od Stolicy Apostolskiej. Zob. G. Girlanda, De Episcoporum Conferentia deque exercitio potestatis magisterii, "Periodica" 76:1987 z. 4, s. 593-596.

⁹ Kan. 455 § 1. Zob. kan. 131 § 1; Istnieje powszechna zgodność, że akty wydane na podstawie specjalnego zlecenia Stolicy Apostolskiej (z jej własnej inicjatywy lub na prośbę) są aktami władzy delegowanej. Zob.

Góralski, Władza, s. 50.

¹⁰ W samym tytule o małżeństwie zawarte one zostały w 111 kanonach, a ponadto spotkać je można w innych miejscach *Kodeksu* Jana Pawła II, np. kan. 226 § 1, kan. 774 § 2, kan. 877 § 2-3.

¹¹ Zob. sformułowania w następujących kanonach: 877 § 3, 1062 § 1, 1127 § 2.

¹² *Sekretariat Stanu*, Ai presidenti delle Conferenze Episcopali, "Communications" 15:1983 s. 135-139.

¹³ Był to przykład wielkiego zaufania okazanego biskupom przez Stolicę Apostolską. Jednak, z racji psychologicznych, wolność biskupów nie była absolutna; nie mogli oni sobie zapewne pozwolić na ustalenie takich norm, co do których spodziewali się sprzeciwu St. Apost., a co wiązałoby się z koniecznością ich odwoływania po 1.01.1985.

¹⁴ Sekretariat Stanu Ai presidenti, s. 137.

¹⁵ Kan, 1112 § 1; "Ubi desunt sacerdotes et diaconi, potest Episcopus diocesanus, praevis voto favorabili Episcoporum conferentiae et obtenta licentia Sanctae Sedis, delegare laicos, qui matrimoniis assistant".

¹⁶ Norma nie przesądza kto ma zwracać się do Konferencji Biskupów o wydanie takiej opinii: Stolica Apostolska czy biskup diecezjalny. Wydaje się, iż teoretycznie prośba może wpłynąć tak od Stolicy Apost. jak i od biskupa diecezjalnego. Jednak ze względów praktycznych wskazane byłoby, aby biskup przed zwróceniem się z prośbą do Stolicy Apost. już wcześniej uzyskał pozytywną opinię Konferencji Episkopatu do której sam należy. Potrzeba czy konieczność uwzględnienia jego prośby będzie już zweryfikowana przez miejscową Konferencję Biskupów, a przez to będzie miała większą wagę dla podejmujących ostateczną decyzję.

¹⁷ Miejskowy obrzęd zawarcia małżeństwa winien odpowiadać "miejscowym i ludowym zwyczajom, przystosowanym do ducha chrześcijańskiego, z zachowaniem jednak prawa, by asystujący obecny przy zawieraniu małżeństwa, zapytał nupturientów, czy wyrażają zgodę i tę zgodę przyjął" (kan. 1120).

¹⁸ Kan. 844 § 2-5.

¹⁹ Warunki te przejęte zostały z *Dyrektorium Ekumenicznego* z 14.05.1947 r. (AAS 59:1967 s. 574-592, nr 55) oraz z *Instrukcji o dopuszczaniu w szczególnych przypadkach chrześcijan innych wyznań do komunii świętej*, wydanej 1.06.1972 przez Sekretariat Jedności Chrześcijan (AAS 64:1972 s. 523).

²⁰ Chociaż prawodawca nie określa jednoznacznie, o czyje niebezpieczeństwo śmierci chodzi, proszącego czy szafarza, to słuszna wydaje się jedynie pierwsza możliwość, to znaczy niebezpieczeństwo śmierci proszącego; gdyby bowiem śmierć groziła szafarzowi, proszący może udać się do innego szafarza, najlepiej należącego do wyznania proszącego.

²¹ Po raz pierwszy indywidualne zezwolenie akatolikowi na przyjęcie Komunii św. podczas zaślubin ze stroną katolicką wydało Święte Oficjum w 1966 roku, zaś pierwsze ogólne zezwolenie na udzielanie akatolikowi (także niewschodniemu) Komunii św. podczas zaślubin wydała Konferencja Episkopatu Holandii 7.03.1968 r. Zob. A. Skowronek, *Światła ekumenii*, Warszawa 1984 s. 101-102. Szeszej o rozwoju dyscypliny w tej dziedzinie: R. Szychniler, *Prawo uczestniczenia w Eucharystii przy zawieraniu małżeństwa*. W: "Zeby nie ustała wiara". Katolicki Uniwersytet Lubelski przed wizytą Ojca świętego Jana Pawła II, Lublin 1989,

s. 198-203; Prawdopodobnie udzielanie takich zezwoleń nie przynosiło większych korzyści duchowych, skoro obecnie (po ogłoszeniu nowego KPK) nie obserwuje się udzielania nowych zezwoleń. Zob. *Reinhardt*, *Die kirchliche Trauung. Ehevorbereitung, Trauung und Registrierung der Eheschließung im Bereich der Deutschen Bischofskonferenz. Texte und Kommentar. Essen 1990 s. 54 (nr 71).*

²² Kan. 844 § 5; Zob. *Listl*, *Plenarkonzil und Bischofskonferenz*, s. 317.